

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata
naučno-istraživačkog projekta

SOCIJALNA PARTICIPACIJA OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Beograd
2013.

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
IZDAVAČKI CENTAR – CIDD

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata naučno-istraživačkog projekta
„Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“

Beograd, 2013.

ZBORNİK RADOVA

sa godišnje prezentacije rezultata naučno-istraživačkog projekta
„Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik

prof. dr Mile Vuković

Urednik

prof. dr Branka Jablan

Štampa

Planeta print, Beograd

Tiraž: 100

ISBN 978-86-6203-043-6

Saopštene radovi rezultat su rada na projektu "Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću" (ev. br. 179 017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Svi radovi u ovom Zborniku saopštene su na stručno-naučnom skupu sa međunarodnim učešćem „Savremeni defektološki rad – zahtevi teorije i prakse“

Skup su organizovali:

Medicinski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Društvo defektologa Vojvodine – Novi Sad

Dom „Veternik“ – Veternik

Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ – Novi Sad

16.11.2013. godine na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu

*Mirjana Đorđević, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Nenad Glumbić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Mirjana Japundža-Milisavljević, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju*

SPOSOBNOST RAZUMEVANJA OBMANE I IRONIJE KOD OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU*

Postojanje konfliktnih reprezentacija, odnosno neusaglašenosti između verovanja govornika i poruke koju on saopštava predstavlja nestandardnu komunikaciju. Osnovni primeri nestandardne komunikacije su ironija i obmana.

Cilj ovog rada je da se pregledom dostupne literature ukaže na sposobnost osoba sa intelektualnom ometenošću da razumeju ironiju i obmanu.

Osobe sa intelektualnom ometenošću pokazuju određene poteškoće kada se od njih očekuje da detektuju nelogičnost i kontradiktornost u verbalnom iskazu, da razumeju složenije zadatke prevare, kao i da uoče razliku između ironije i obmane.

Ključne reči: nestandardna komunikacija, pragmatika, teorija uma

UVOD

U odnosu na stepen saglasnosti koji postoji između ličnih uverenja govornika i onoga što govornik iznosi, komunikaciju možemo podeliti na standardnu i nestandardnu (Bosco & Bucciarelli, 2008). Postojanje konfliktnih reprezentacija, odnosno neusaglašenosti između verovanja govornika i poruke koju on saopštava predstavlja nestandardnu komunikaciju.

Bara (Bara, 2011) razlikuje četiri situacije koje se mogu dovesti u vezu sa nestandardnom komunikacijom: situacija neekspresivne pojave, eksploatacije, prevare i situacija neuspeha.

---

* Članak je proistekao iz rada na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću” (ev. br. 179 017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Osnovni primer situacije eksploatacije jeste ironija. Eksploatacija korišćenih pravila se u slučaju ironije ogleda u načinu njihove primene u odnosu na željeni komunikacioni efekat. Ironične iskaze karakteriše to da sagovornici dele znanja o nekoj pojavi, ali je značenje izgovorene poruke u potpunoj suprotnosti sa njenom kontekstualnom pozadinom (Bosco & Bucciarelli, 2008; Grice, 1989, prema Bara, 2011). Međutim, ne dele baš svi autori mišljenje da je ironija praćena suprotnim značenjem datog iskaza. Tako, Sperber i Wilson (Sperber & Wilson, 1995, prema Bara, 2011) smatraju da se ironija povezuje sa situacijom u kojoj govornik, izgovarajući određenu misao, pokazuje potcenjivački ili kritički stav prema sadržaju izgovorenog iskaza.

Pored ironije, često pominjan vid nestandardne komunikacije jeste i obmana. Obmana podrazumeva pojavu u kojoj govornik svesno krši pravila komunikacione igre. Kao i u slučaju ironije, tako i kod obmane razlikujemo jednostavne oblike, kod kojih sagovornik lako otkriva mentalno stanje govornika, i složene, kod kojih komunikativni partner mora uložiti više truda pri razotkrivanju pravog mentalnog stanja govornika (Bara, Bosco, & Bucciarelli, 1999).

CILJ

Cilj ovog rada je da se pregledom dostupne literature ukaže na sposobnost osoba sa intelektualnom ometenošću (u daljem tekstu IO) da razumeju ironiju i obmanu.

METOD

Pretragom elektronske baze podataka Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku – KoBSON, prikupljeni su i analizirani radovi u kojima je obrađivana problematika razumevanja ironije i obmane kod osoba sa IO.

PREGLED ISTRAŽIVANJA

U jednom istraživanju ispitivana je sposobnost uočavanja razlike između ironične šale i laži kod adolescenata sa IO (Sullivan, Winner, & Tager-Flusberg, 2003). Uzorak je podeljen na tri grupe: adolescenti sa Vilijskim sindromom, ispitanici sa Prader Vilijskim sindromom i osobe sa

nespecifikovanom IO. Ispitanicima su predstavljene četiri priče. U sve četiri priče akter je iznosio lažnu tvrdnju, s tim što je u dve želeo da prevari sagovornika, a u preostalim je bio svestan da sagovornik zna istinu i ironično je saopštavao neistinu, želeći da napravi šalu. Nakon slušanja svakog scenarija ispitanicima su postavljana pitanja sa ciljem procene teorije uma prvog i drugog reda, kao i sposobnosti distinkcije ironične šale i obmane. Dobijeni rezultati pokazuju da su skoro svi ispitanici imali uspeh u zadacima teorije uma prvog reda, ali da su na zadatku gde se ispituje verovanje o verovanju pokazali nešto lošija postignuća. Ispitanici sa nespecifikovanom IO i Prader Vilijevim sindromom su u 64% slučajeva bili uspešni na zadacima teorije uma drugog reda, dok su osobe sa Vilijamsovim sindromom u 44% slučajeva ispravno rešili te zadatke. Svi ispitanici su imali izražene poteškoće u razlikovanju laži od šale. Ekstremno loša postignuća zabeležena su u grupi ispitanika sa Vilijamsovim sindromom, gde niko nije uspeo da napravi razliku između laži i ironične šale, dok su u preostale dve grupe ispitanici bili uspešni u 17% situacija. U preko 80% slučajeva ispitanici iz sve tri grupe pravili su grešku smatrajući da je šala laž. Autori ističu da se sposobnost teorije uma drugog reda dovodi u vezu sa uspešnom detekcijom ironije i obmane, što je u skladu i sa navodima drugih istraživača (Caillies, Hody, & Calmus, 2012).

Postojanje poteškoća u razumevanju ironije i sarkazma kod osoba sa Vilijamsovim sindromom potvrđeno je i u istraživanju Gudbija i Portera (Godbee & Porter, 2013). U poređenju sa ispitanicima tipičnog razvoja, osobe sa Vilijamsovim sindromom su ispoljavale visok stepen neuspeha u zadacima tumačenja sarkazma i ironije. Ovi ispitanici su bili skloniji bukvalnom razumevanju iskaza. Pomenuti autori smatraju da su za razumevanje sarkazma neophodne sposobnosti kognitivne fleksibilnosti, integracije različitih elemenata konteksta, kao i sposobnosti odbacivanja doslovnog tumačenja i povezivanje iskaza sa sasvim suprotnim značenjem.

Kada su u pitanju osobe sa autizmom, autori ukazuju na to da jedan mali procenat ovih ispitanika može uspešno rešiti zadatke teorije uma drugog reda i da se čak sporadično može zabeležiti uspešno razlikovanje ironije od obmane u teorijskom zadatku. Međutim, tu sposobnost i znanje ovi ispitanici ne ispoljavaju u svakodnevnom životnim okolnostima (Leekam & Prior, 1994).

Sodian i Frit (Sodian & Frith, 1992) su sprovedi istraživanje sa ciljem da procene koliko su osobe sa autizmom i intelektualnom ometenošću

sposobne da manipulišu tuđim mentalnim stanjima, odnosno da prevare protivnika izgovarajući laži u jednostavnim i složenim zadacima. Rezultati pokazuju da su ispitanici sa IO bili veštiji od ispitanika sa autizmom u jednostavnim zadacima prevare, međutim obe grupe ispitanika su imale izraženo loša postignuća u kompleksnim zadacima koji su zahtevali egzekutivnu kontrolu ponašanja. Ispitanici sa autizmom su i pored loših rezultata na zadatku verbalne manipulacije pokazali uspeh u zadatku fizičke sabotaze.

Digabriel i Volš (Degabriele & Walsh, 2010) su ispitivali u kojoj meri deca sa IO razumeju humor i rezultati njihovog istraživanja pokazuju da ovi ispitanici mnogo bolje razumeju šale predstavljene slikama ili video zapisima, nego one koje su verbalno izgovorene. Ovi autori smatraju da će osobe sa IO imati više uspeha u detekciji nepodudarnosti i kontradiktornosti u iskazima ukoliko je verbalni izraz praćen adekvatnim gestom.

U istraživanju u kom su poređeni ispitanici sa autizmom i Daunovim sindromom prema sposobnosti razumevanja šala, primećeno je da deca sa autizmom imaju značajna ograničenja, kako u razumevanju verbalnih, tako i u razumevanju neverbalnih kontradikcija, odnosno smešnih lica ili šaljivih radnji (Reddy, Williams, & Vaughan, 2002). Ispitanici sa Daunovim sindromom su mnogo češće nego ispitanici sa autizmom verbalno zadirkivali osobe u svom okruženju, izgovarajući šaljive i ironične iskaze.

UMESTO ZAKLJUČKA

Prisustvo kontrastnih reprezentacija i postojanje zajedničkih verovanja predstavljaju dva osnovna faktora koja se povezuju sa sposobnošću razumevanja ironije i obmane (Bara et al., 1999; Bucciarelli, Colle, & Bara, 2003). Razlika između ironije i prevare se utvrđuje na osnovu toga da li su uverenja zajednička, ili ih govornik zloupotrebljava, sa ciljem prenošenja lažnog mentalnog stanja.

Sumiranjem rezultata iz literature može se zaključiti da osobe sa IO pokazuju određene poteškoće kada se od njih očekuje da detektuju nelogičnost i kontradiktornost u verbalnom iskazu, dok nešto bolje rezultate ove osobe ostvaruju na neverbalnim zadacima. I pored toga što osobe sa IO mogu biti vešte u jednostavnim zadacima obmane, one beleže loša postignuća u kompleksnijim scenarijima prevare, kao i zadacima razlikovanja ironije od obmane.

LITERATURA

- Bara, B. (2011). Cognitive pragmatics: The mental processes of communication. *Intercultural Pragmatics*, 8, 443–485.
- Bara, B., Bosco, F., & Bucciarelli, M. (1999). Developmental pragmatics in normal and abnormal children. *Brain and Language*, 68, 507–528.
- Bosco, F., & Bucciarelli, M. (2008). Simple and complex deceptions and ironies. *Journal of Pragmatics*, 40, 583–607.
- Bosco, F., Angeleri, R., Colle, L., Sacco, K., & Bara, B. (2013). Communicative abilities in children: An assessment through different phenomena and expressive means. *Journal of Child Language*, 40, 741–778.
- Bucciarelli, M., Colle, L., & Bara, B. (2003). How children comprehend speech acts and communicative gestures. *Journal of Pragmatics*, 35, 207–241.
- Caillies, S., Hody, A., & Calmus, A. (2012). Theory of mind and irony comprehension in children with cerebral palsy. *Research in Developmental Disabilities*, 33 (5), 1380–1388.
- Degabriele, J., & Walsh, I. P. (2010). Humour appreciation and comprehension in children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54 (6), 525–537.
- Godbee, K., & Porter, M. (2013). Comprehension of sarcasm, metaphor and simile in Williams syndrome. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 48 (6), 651–665.
- Leekam, S. R., & Prior, M. (1994). Can autistic children distinguish lies from jokes? A second look at second-order belief attribution. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35 (5), 901–915.
- Reddy, V., Williams, E., & Vaughan, A. (2002). Sharing humour and laughter in autism and Down's syndrome. *British Journal of Psychology*, 93 (2), 219–242.
- Sodian, B., & Frith, U. (1992). Deception and sabotage in autistic, retarded and normal children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33 (3), 591–605.
- Sullivan, K., Winner, E., & Tager-Flusberg, H. (2003). Can adolescents with Williams syndrome tell the difference between lies and jokes? *Developmental Neuropsychology*, 23 (1-2), 85–103.

Mirjana Đorđević,

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Nenad Glumbić,

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Mirjana Japundža-Milisavljević,

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

THE ABILITY OF UNDERSTANDING DECEIT AND IRONY IN PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

The existence of conflicting representations, that is discrepancies between the beliefs of the speaker and the message that it communicates is a non-standard communication. The basic examples of non-standard communications are irony and deceit.

The aim of this paper is to review the available literature and to point out the ability of persons with intellectual disability to understand irony and deceit.

Persons with intellectual disability show some difficulties when they are expected to detect discrepancies and contradictions in verbal statements, to understand complex tasks of fraud, as well as to distinguish between irony and deceit.

Key words: non-standard communication, pragmatics, theory of mind